

SM6HDQ – Iilo Lallo

Silent key - 2025-04-29

Ett levnadsöde du inte hade en aning om.

Av SM6AHU, Sven Persson

Jag heter Iilo Lallo och föddes 23/3 1937 i Estland i en by som hette Arsia som ligger alldeles på stranden av Rosån, en flod som var gräns till Ryssland. Byn låg i Narva län och 12 km från staden Narva. Gränsen var ett staket som gick på vår tomt och vi hade nyckel till en grind där vi kunde komma ner till floden för att bada och fiska. Jag levde ett sorglöst liv med hundar katter på gröna ängar och med sol varje dag. Jo det regna nog ibland men dom dagarna minns jag inte.

Kriget startar

En söndagseftermiddag när vi barn stöjade för mycket bad mor oss vara lite tystare då vi var så högljudda så att vi överröstade radion som just talade om att det hade blivit krig i Europa. Det var min far Matti som lyssnade på kortvåg och han ville höra nyheterna från BBC. Detta hade han gjort så länge jag kan minnas. Han hade köpt en mottagare från England och runt den satt det alltid bybor som lyssnade på "öväsen-det", det var mest språk tyckte jag som då var ungefär 4 år gammal. När dessa nyheter nått oss började det hända saker i byn. Alla radioapparater skulle lämnas in liksom alla vapen och motorfordon. Alla båtar som byns innevånare hade bands ihop och drogs till Ryssland. Min storebror Jussi hade en motorcykel NSU 350 cc som han fick lämna och vart den tog vägen kan man bara gissa liksom de radioapparater som fanns, dom gick nog samma väg. Far behöll en liten roddsnipa cirka 12 fot lång som han noga tjärade och sänkte i floden hösten 1943. Där ligger den nog än i dag i dyn och såvitt jag vet är jag den ende som vet var det ligger men ingen kan komma dit och kontrollera då ryssarna har gjort området till militärt område. Men nu började dom fångsla män i byarna helt utan orsak. Min farbror hämtades och när faster gick till polisen och fråga efter honom så fick hon träffa honom men han gick inte att känna igen så misshandlad var han, bara för att han var bonde och ägde några hektar mark. Den som ville leva fick vara på sin vakt. En eftermiddag just när far kommit hem kom en bil mot vårt hus. Far anade vad som skulle ske och sprang till skogs och mor fortsatte att sela av hästen. Det var far de var ute efter, men mor sa att han gått till en gård som hade en sjuk ko. Far hjälpte ofta de som behövde hjälp när en ko skulle kalva. Han nödslaktade också när det behövdes. Far var kötthandlare i parti. Han köpte djur som han sålde till slakteri i Narva. Mindre djur slaktade han själv. Nu började ett liv i skogen för far och storebror Jussi, som var i aktuell ålder för att göra militärtjänst. Det var blött i skogen så en torrare plats måste hittas.

Det fanns en vedflo under snedtaget vid ladugårdsväggen. Den röjdes ut inifrån och till

detta utrymme kom de in från ett hål i ladugårdsväggen. På det viset fick de något att krypa in i.

Mor, min mellanbror Eino och syster Aino skötte jordbruket det så gott det gick.

Men så började de med husundersökningar, de kom på nätterna och körde ut oss, mor fick öppna alla dörrar, medan vi andra stod uppställda mot väggen för att skjutas om vi gömde far och bror. En gång försökte dom muta mig med choklad men när jag bara teg fick jag en gevärskolv över vänster öga, jag skulle inget veta om dom fråga och det höll dom på med om och om igen. För att få mor att tala skulle dom skjuta hennes yngsta barn och det råkade vara jag, så jag ställdes upp framför logdörren och då trodde jag det var slut med mig men de tryckte aldrig av, men hade soldaterna varit fulla kunde de gjort vad som helst. Far har berättat att han satt med en automatkarbin i knät och han hade en springa så han såg vad som pågick och om de skjutit mig så skulle jag fått många i sällskap på den sista resan.

En dag kom de med lastbilar och börja lasta djuren och allt vi hade. Plundringen avslutades med en handgranat i ugnen och att det bara skulle finnas aska kvar i morgon och att vi skulle skjutas till kvällen. Men nån där uppe vakade över oss så rövorna åkte och glömde oss kvar.

Allt utom lite korngryn hade dom tagit. Potatis fanns det i landet och en gammal aluminiumkastrull fann det i grishuset. Den kastrullen skurade mor med sand och en öppen eld blev vår spis. Vi hittade en sked så den fick gå runt. Huset brändes ner och vi gick till faster som hade en jordkällare där vi fick bo. Vår hund skulle de ta med sig. De tog den i ett snöre, men när mor kallade på den så ryckte den sig fri och kom tillbaka till oss. Far som hade affärs-kontakter köpte husdjur och livet gick vidare. När fronten var vid vårt hem, var vi tvungna att lämna det och gå 6 km bakom fronten och bo hos släktingar. Vi bodde hos kusin Elli i två veckor. Vägen dit var minerad så vi fick gå på rad efter varandra vid sidan av vägen och bara trampa där marken var orörd. När vi kom tillbaka till vårt gamla hem hade tyska soldater bäddat med råg och havrekärvar till fönster-

höjd. När vi sa att detta var vårt hem, tackade dom och drog vidare och efterlämnade kakao och konserver. Kakao hade jag inte druckit på årtal så jag tyckte det var jättegott. En dag kör en tysk bil upp på gården och frågar efter far och Jussi. Far var i grannbyn och tröskade och Jussi var och köpte upp köttedjur någonstans i Estland. De åkte och hämtade far och kom tillbaka och hämtade mor. Där stod jag och min syster Aino, som var 12 år gammal och vår piga Emma helt ensamma och vi skulle nu klara oss själva.

Emma kokade svartgröt både morgon och kväll det kunde hon och hon älskade rågmjölsgröt, men det gjorde inte jag. När Jussi kom hem och fick höra läget åkte han till tyskarna och anmälde sig. Far fick då åka hem och efter en tid kom mor hem mager blek och tård. Jussi behöll dom, han skulle skickas till fronten. I infanteriet behövde tyskarna folk medellivslängden var 4 minuter tror jag de sa. Far var 47 så han var för gammal. Med falska papper fick Jussi komma till Tallin, där en finsk präst ordnade med nya id-handlingar, en stupad finsk soldat hade plötsligt återuppstått. En dag kom det ett brev med bud från Helsingfors, ur brevet föll ett foto och mor kände igen, Jussi fast han nu hade mörkt hår och glasögon och hette Karhu i efternamn. Jussi som nu är död var taxiförare när ett gäng 1946 slog honom till döds i Helsingfors, han är begravd som Johannes Karhu.

En kväll knackade det på dörren och en tysk soldat bad om nattlogi. Han säger sig fått motorstopp en bit bort, det var vinter och han kände sig frusen. Far skulle bjuda honom på en sup och kände på vapenrocken som hängde i köket, men han såg nästan genast att detta inte var någon tysk, detta var en rysk partisan eller spion. I fickan hittade far en sockertopp och det var vanligt i Ryssland, de hade inte bitsocker som vi hade i Estland eller som tyskarna hade.

Det fanns inte många män kvar i byn, men Lahna var hemvärnsman. Min syster Aino fick gå och hämta honom och han skulle ha bössan med sig. En promenad på 4 km mitt i natten för en tös på 12 år. Hon vågade inte gå på vägen för ryssen var kanske inte ensam. På morgonen satt Lahna, Jussi och far med gevär i händerna och väckte nattgästen. Han talade om att han och en kamrat hade landsatts med gummibåt vid Emajögi, en liten å som rinner ut i finska viken. Kamraten hade tagit in i en ödestuga en bit bort. Nästa natt hade han gjort upp eld på loggolvet men logen tog eld och han brände sig illa, men han sprang ändå 2 km innan han knackade på hos folk. Han hamnade också i vårt kök så småningom och fick en kopp te och en sup. Han skulle köras till sjukhuset i Narva. När dom var nästan framme tog han ur skoklacken fram en liten pistol och gav till Jussi som tack

för hygglig behandling. Han hade visiterats före transporten men ingen hittade något vapen då. På våren hittade jag och Aino eller var det våran ko några lådor under en gran. Vi hämtade storebror som sa att det var en radiosändare. De som varit hos oss hade som uppgift att rapportera till Ryssland det dom sett om tyska trupper. Vad jag minns gick det en tråd rakt upp i granen som då skulle varit antenn.

En kväll i slutet på januari 1944 kom pappa och sa att nu måste vi åka för tyskarna backar och fronten är snart här. Vi såg hur byarna brann då Estland är ganska platt, man kunde se många kilometer. På morgonen packades allt i en släde far gick i jämte och jag sattes på lasset och mor gick efter och ledde en ko. Vi lämnade hemmet efter frukost, när vi ätit lyfte far upp vår katt Mirre på bordet med orden nu får du resten. Vi kom fram till Narvafloden men bron var full av tyska militärer, två kolonner från fronten och en åt motsatt håll så där blev det stopp. Far hade automatkarbin med sig och med den på axeln kunde han falla in i kolonnen på väg från fronten. I Narva fick vi bo hos affärsbekanta till far. Något tåg till Tallin gick inte då rälsen var sönderbombad. Efter någon dag kom det bud om att sista tåget till Tallin skulle avgå. Då blev det rusning till stationen i Narva. Budet sa att spåret var lagat men ingen får ha mer än 30 kg packning med sig. Jag fick lysa med en lampa vi hade medan mor mjölkade kon. Kon gavs till de som vi bott hos. Mat fanns inte att köpa så mjölken var allt vi hade som mat till Tallin. Den resan tog 3 till 4 dagar. Spåret var bombat och jag minns att de tog loss rälsen bakom tåget och lade det framför tåget. Det var en massa gubbar som bar rälsen mellan sig. Mjölken frös men då och då fick jag en bit att suga på. Stationshuset i Tallin var sönderbombat och en spiraltrappa gick upp till ingenting. Jag var mycket trött och lade mej på trappan och somnade. Jag blev väckt av mor för vi skulle med ett annat tåg till hamnen i Paldiski. Väl där inkvarterades vi i baracker avsedda för krigsfångar. Ett tyskt fältkök kokade ärtsoppa på kajen. Jag fick köa med mjölkkrukan säkert en timma innan det blev min tur att få soppa. Vi åt ur locket för tallrikar fanns det inte.

Resan till Finland

En dag kom en båt som hette Virgo som vi skulle få åka med. De började att ropa upp namnen på de personer som skulle få åka med till Finland. Plötsligt ropades Eino Lallo upp. Han var min bror och han var inkallad i tyska armen. Hur kunde han vara här? Men han vinkade åt oss och familjen var åter samlad. Han berättade att när han inte hittade oss hemma så hade han gått till Narva och hört att vi tagit sista tåget. Av sitt befäl hade han fått skidor och order om att åka ifatt tåget då det inte tog sig fram så fort. Ett dubbelt vasalopp i ospärad terräng. Han hade följt järnvägen för att hitta. Vi kom till Hangö och inkvarterades i baracker för ryska krigsfångar.

Bara taggtråd skilde oss från dem. Efter en vecka flyttades vi till Nastola. Dit kom min storebror Jussi och hälsade på han bodde ju i Helsingfors. Efter kort tid hyrde han en stuga i Tikkurila dit vi flyttade. Pappa köpte två lastbilar och blev åkare. Jag åkte dagligen med i någon lastbil.

Och känner fortfarande igen en del platser i hamnen där de flesta transporterna började. Det var gengasdrivna bilar och det blev ibland stopp. Vedaggregatet hade ofta filterproblem.

Opeln hade kolaggregat och det fungerade bättre. Ibland var jag var lika svart som dom stora pojkarna av koldammet som fanns överallt. På hösten 1944 flyttade vi in till staden och jag skulle börja skolan. Vid den tidpunkten började ryssen bomba Helsingfors och jag fick undervisning hemma. Multiplikationstabellen räknar jag än i dag på finska. Ryssen hade fått Porkala-området och ryska soldater började synas på gatorna. En kväll kom pappa hem och sade att i natt måste vi fly vidare för nu har ryssarna hämtat den och den av hans bekanta. En taxi väntade och mor, jag och syster Aino åkte till järnvägsstationen och tog tåget till Nystad där vit tog in på ett hotell. Pappa skulle komma efter med bilen och våra saker. Mamma blev orolig när ingen kom, men efter nio dagar kom de körande. Jussi berättade att blockpackningen hade gått sönder i Åbo och en ny fanns bara i Helsingfors. Det tog tid att skaffa en ny och byta den. En mörk och blåsigt kväll gick vi till hamnen där en båt skulle föra oss till Sverige. När alla var ombord sa Jussi adjö, det var sista gången jag såg honom. Jag fick en liten påse i snöre om halsen, med ett guldmynt, ett örhänge och en medalj, att byta mot mat om vi kom fram. Vi visste inget om Sverige.

Resan till Sverige

Vid 17-tiden på kvällen den 20 december 1944 gav vi oss iväg. Vid 7-tiden nästa morgon syntes ett flyrljus men ingen visste var vi var. Han som körde oss hade en båt på släp som vi skulle ta oss i land med, för han skulle tillbaka och hämta fler. På något sätt kom jag över i den lilla båten och resan fortsatte mot en klippö där en svensk soldat stod och pekade på oss med en bössa. Han skjuter inte så far och vi gick mot berget och fick iland en tross och jag blev kastad iland på Örskär. Där kokade fyrapersonalen cacao och hällde det i halsen på mej. Jag hade förlorat talförmågan och höll på att frysa ihjäl. Det hade skvätt rejält och i december är det kallt. Kläderna var som ispanisar det var ju minusgrader. En bogserbåt kom på kvällen och hämtade oss till polisstationen i Öregrund, där fick vi en arrestcell att sova i. Vi fick torra kläder och transport till en skola som var karantän, för en i sällskapet hade difteri. Efter två veckor flyttades vi till Ribbingelund i ett samhälle som heter Ärla nära Eskilstuna. Far fick ganska snabbt jobb som bonddräng på en gård i Viala, Vingåker. Mor och min syster Aino skulle rensa i fält med rovor eller var det betor.

Jag kunde ingen svenska, så jag och syrran gick och metade i en sjö i närheten och vi drog upp abborrar, mört och en gång sa någon att vi fått upp en sutare. Sutaren stekte mor i ugnen.

Ryktet om fiskelyckan gick, för nästan jämt hade vi publik. Byborna satt på järnvägsbanken och tittade på när jag metade småabborrar, de kallades tusenbröder fick jag lära mig. Grundkurs i svenska blev det och det var inte lätt.

Mor hade släktingar i Vetlanda så hon for dit för att kolla om det fanns arbete. Hon kom tillbaka och berättade att hon fått jobb på ett väveri och hade hyrt ett gammalt hus i Rösatorp. I april flyttade vi dit. Det blev tåg till Vetlanda och sedan gick vi till Rösa, som byn heter nu. Far hittade inget jobb i Vetlanda så han och brorsan Eino flyttade till Eskilstuna där dom fick jobb på en fabrik som tillverkade torpedhylsor i stålpressar.

När freden kom fick norrmän och danskar fick åka hem. En dansk bodde också på stället i ett annat hus. Han hade en HD-motorcykel med sidovagn. Jag fick åka med en gång, det var häftigt.

En gång när far åkte för att hälsa på oss, satt en man i samma kupé som talade finska. Han hade en lådfabrik i Sommen och innan resan var slut hade far fått jobb och bostad i Sommen dit vi flyttade i mars 1946. Far och jag byggde en båt som var 12,5 fot lång. Vi fiskade mycket. Jag hade börjat skolan i Rösa. Jag hade ett betyg att jag kunde läsa och bör gå i klass 2. Jag för-

stod inte vad jag läste men på något sätt lärde jag mig svenska. Jag hade bara svenska kompisar. Det blev sämre med jobb i lådfabriken och mor och jag åkte till Borås för där sökte Algots folk. Vi var hos personalkonsulenten och jobb fanns men ingen bostad. Far kände Antti Ruuska som bodde i Borås och han skrev till honom och fick löfte om att bo i köket hos honom medan vi letade efter bostad.

Flytten till Borås

10 juni 1949 gick flyttlasset till Borås. Antti bodde i Långesten 4 kilometer från Algots, men bussen gick alldeles utanför huset så det var inget problem. Efter en vecka fick vi hyra en modern lägenhet på Tomtegratan 9. Den hösten började jag sjätte klass på Erikslundsskolan.

Efter sjätte klass, 13 år gammal, sommarjobbade jag på Algots. Ordet barnarbete var inte uppfunnet ännu och 62 kronor i veckan var mycket pengar. Tempot var hårt på Algots och far sökte lugnare jobb. Han fick jobb i Frufällan hos Chenkels konfektion och med jobbet följde en bostad. Vi flyttade dit vintern 1950–51. Våren 1951 skulle en förman som Chenkel anställt ha bostaden så vi fick börja leta efter en ny bostad igen. Vi fick hyra lillstugan på gården Tullen i Frufällan, en riktigt iskall stuga. Det var is i vattenhinken på morgnarna och det fanns inte mycket isolering i den stugan. 1953 hyrde vi ett hus i Målsryd som jag köpte 1960 och här bor jag ännu.

Konditor

I augusti 1951 började jag som konditorlärning på Kjellgrens Konditori.

1952–1953 studerade jag på yrkeskolan på kvällarna till konditor.

1956 fick jag arbete hos Sandells Bageri i Dalsjöfors och det bageriet övertog jag 1977. Namnet Sandells Bageri har jag behållit hela tiden. 2003 överlät jag bageriet till vår dotter Ann.

Jag träffade Ann-Mari 1954. Vi gifte oss 1960 och fick barnen Tom född 1962 (datatekniker och radioamatör med signalen SM6LRT) samt Ann född 1965 (Bagare).

Mitt radiointresse

Lyssna på kortvåg tyckte jag mycket om, så länge far levde lyssnade han på BBC vid 17-tiden, då var det nyheter på finska. Jag byggde själv en mottagare men den var inte bra så jag köpte en Trio 9R59 som jag minns drev alldeles förfärligt.

Jag blev genom jobbet i Dalsjöfors bekant med SM6BVB Anders. Han hade köpt en Svan-500 transceiver och jag blev intresserad av amatörradio. På den tiden skulle man kunna telegrafi i 80-takt för att få köra kortvåg på telefoni.

Det tog tid för mig att lära mig telegrafi. Jag gick på kurs på I15 och var kurskamrat med Rafael som var katolsk präst. Han fick signalen SM6HKU några veckor före mig. För att få lite träning så träffades vi hos honom och körde CW-QSO med hans signal och det var ju bra men otillåtet. Men även en präst kan ju få synda. 1976 hade jag C-certifikatet och kunde köpa en egen transceiver. Det blev en Argonaut med jättebra mottagare men bara 5 W sändare.

Några veckor senare tog jag B-certifikatet och fick tillstånd att ha 75 W sändare. En sådan sändare fick jag låna av vår provinsialläkare Torsten Andrén SM6EPB. Antennen jag gjorde var av bambumetspön knappar och lite koppartråd, men den fungerade bra. Jag hade en kontakt med norra Canada och han sa att hans skal-lam-

pa drog mer ström än min sändare.

Jag satte även upp en station på bageriet och när arbetet tillät kunde jag köra ett och annat QSO framför allt på 80 m där vi hade en ring med amatörer från Sjuhärads.

Jag har haft kontakt med Rafael under alla år. Han flyttade 1977 till Göteborg och efter 8–9 år flyttade han till Spanien och studerade där katolsk kyrkorätt. Han arbetar nu som stiftsdomare i Valencia samt som kaplan på ett nunnekloster där han har en tjänstebostad på 5 rum och kök. Han har anropssignalen EA1HR som han övertog efter sin far när han dog. Vi har kontakt så gott som varje dag på 14300 kHz SSB.

Lilo Lallo / Bearbetad av Sven/SM6AHU

Artikeln om SM6HDQ:s levnadsöde har under 2011 varit införd i Eterknallen, tidning för Borås Radioamatörer.

SWEDEN			
CFMG QSO WITH			
Year	Month	Day	GMT
Band	Made	Report	
73 de op.			
Laan P for WASM, SCA: P 3 QTH-locator G R 26 G			
lilo Lallo Lövåsvägen 9 S 510 52 Målsryd Sweden			
☐ Pse ☐ Trx			
QSL direct or visa SSA, QSL-bureau, Östmarksgatan 43, S-123 42 FARSTA			
SM6HDQ			

